

ТЕМА 6: ЈУГОСЛОВЕНСКА КРАЉЕВИНА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

ЛЕКЦИЈА 24: КРАЉЕВИНА СРБА ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА 1918 - 1929.

1* Када је створена прва јужнословенска држава и како се звала?

Прва јужнословенска држава – Краљевина Срба Хрвата и Словенаца (СХС) створена је 1.12.1918.

2* Народи су првој југословенској држави?

Прву југословенску државу створили су Срби, Хрвати и Словенци.

Муслимани (данас Бошњаци) су се изјашњавали као Срби, а делом и као Хрвати.

Македонци су се изјашњавали као Срби или као Бугари.

Црногорци су се све до 1945. сви сматрали Србима.

3* Националне мањине у југословенској краљевини.

У југословенској краљевини живели су бројни мањински народи:

Немци Мађари Румуни Јевреји

Шиптари (Албанци) Словаци Русини Роми

4* Где је била престоница Краљевине СХС?

Престоница (главни град) Краљевине СХС била је у Београду.

5* Наведи водеће вероисповести у југословенској краљевини.

Најбројније вероисповести у југословенској краљевини биле су православна, римокатоличка и исламска.

6* Које данашње државе су чиниле југословенску краљевину?

Југословенску краљевину чиниле су:

1) Словенија 3) Србија 5) Црна Гора

2) Хрватска 4) Босна и Херцеговина 6) Македонија

7* Наведи владаре југословенске краљевине.

а) Краљ Петар I Карађорђевић Ослободилац

б) Краљ Александар I Карађорђевић Ујединитељ

в) Краљ Петар II Карађорђевић

8* Суседи југословенске краљевине.

1) Краљевина Италија 3) Краљевина Мађарска 5) Краљевина Бугарска

2) Република Аустрија 4) Краљевина Румунија 6) Краљевина Грчка 7) Краљ. Албанија

9. Односи југословенске краљевине са суседним државама.

Југословенска краљевина била је у лошим односима са Италијом, Мађарском, Бугарском и Албанијом. Зато што су ове државе хтеле да преотму делове њене територије. Добросуседски односи створени су Румунијом - женидбом краља Александра румунском принцемом Маријом Хоенцолерн. Највећи проблем Краљевина СХС имала је са фашистичком Италијом која јој је стално претила ратом и финансирала унутрашње непријатеље краљевине.

10. Привремено народно представништво.

Привремено народно представништво (ПНП) је била привремена Народна скупштина. Она је имала задатак да припреми прве парламентарне изборе. Чинили су је посланици (296) из 9 области које су ушле у Краљевину СХС. ПНП је радило од 1919 до краја 1920. то јест до избора Уставотворне скупштине. (скупштина која припрема и усваја устав).

11. Видовдански устав.

Усвојен је на Видовдан 1921. По њему Краљевина СХС била је уставна и парламентарна монархија. То значи да су власт делили краљ и Народна скупштина. Друштвено уређење било је капиталистичко (грађанско). Држава је била унитарна. Службени језици били су српско-хрватски и словеначки. А службена писма ћирилица и латиница.

12. Положај краља у југословенској држави.

По Видовданском уставу краљ је имао превласт над Скупштином. Могао је да је распусти. Предлагао је законе а влада (министри) је била одговорна и њему и Скупштини. Личност краља била је неприкосновена – није могло да му се суди. Краљ је био и врховни командант војске.

13* Објасни појам унитарна држава.

Унитарна држава је централизована држава - има јединствену територију, што значи да постоји само једна влада и скупштина...

14* Објасни појам федерална држава.

Федерална или федеративна држава је подељена на више области. Оне имају самоуправу – сопствену скупштину, владу, полицију, судство, школство, здравство...

15* Територијална подела Кр. СХС.

Краљевина СХС у територијалном погледу била подељена на 33 области. Области су се делиле на округе, а сваки округ на више срезава. Срезови су се делили на општине.

16. Најважније политичке странке и њихове вође у Краљевини СХС.

Народна радикална странка – НРС – Никола Пашић, а касније Аца Станојевић

Југословенска демократска странка – ЈДС – Љубомир Давидовић, а касније Милан Грол

Хрватска сељачка странка – ХСС – Стјепан Радић, а касније Влатко Мачек

Словеначка људска странка – СЛС – Антон Корошец

Југословенска муслиманска организација – ЈМО – Мехмед Спахо, а касније Џафер Куленовић

Комунистичка партија југославије - КПЈ - Филип Филиповић, Сима Марковић, а касније Јосип Броз

17. Државна идеологија Краљевине СХС.

Пред крај Првог св. рата Хрвати и Словенци су се нашли на страни поражених држава (Централне силе). То је значило да ће њихове територије поделити победничке државе. Да би избегли такву судби ну хрватски и словеначки политичари убеђивали су силе Антанте да су Срби Хрвати и Словенци један народ са три имена. Тај „троимени народ“ силно је желео да се уједини са својом „браћом“ из Србије и Црне Горе. Српски политичари прихватили су ту идеологију и створили заједничку државу.

18* Објасни појам аграрна реформа.

Аграрна реформа је подела велопоседничке земље сиромашним сељацима - беземљашима или онима са недовољно земље.

19* Објасни појам колонизација.

Колонизација је насељавање неке слабо насељене територије, коју најчешће спроводи нека држава.

20. Циљеви аграрне реформе и колонизације у Краљевини СХС (Југославији).

Аграрна реформа у првој југословенској држави трајала је 1919 -1941. Циљ ове реформе био је :

а) да се униште феудални односи у Бих, Старој Србији и Далмацији.

б) да се одузме земља од страних велопоседника у областима северно од Саве и Дунава.

в) да се награде породице добровољаца из бивше А-Уг који су се борили у српској војсци у рату.

г) да се погранични крајеви нове државе населе словенским становништвом.

Укупно је подељено 1 500 000 хектара, а земљу је добило преко 200 000 људи.

1. Сукоби око уређења Краљевине СХС.

Главни проблем југословенске краљевине био је сукоб око државног уређења. Хрватски политичари захтевали су конфедерацију и републику а српски политичари унитарну монархију.

2. Политичка нестабилност Краљевине СХС.

Током прве деценије свог постојања 1921-1929. југословенска краљевина била је непрестано у кризи. То се најбоље види кроз податак да ниједна скупштина није испунила четворогодишњи мандат. У истом периоду промењено је чак 17 влада! Краљ Александар се превише мешао у политику - смењивао је владе и распуштао скупштине које му нису биле по вољи.

3. Божићна побуна.

Стварање нове државе изазвало је незадовољство у неким крајевима. Понегде је то прерасло у оружани отпор. Тако је у Црној Гори уз помоћ Италије изведен неуспешан државни удар на Божић 1919. У тој тзв. Божићној побуни око 2000 зеленаша покушало је да заузме Цетиње. Међутим, одред око 8 000 бјелаша одбио тај напад. Део побњеника је ухапшен, а део побегао у Котор који су држали Италијани.

4. Објасни појам бјелаша.

Бјелаша су следбеници Народне странке у Црној Гори и присталице уједињења Србије и Црне Горе. Име су добили по белом плакату на коме су одштампана имена њихових кандидата за посланике за Подгоричку скупштину.

5. Објасни појам зеленаши.

Зеленаши су присталице Праве народне странке у Црној Гори и противници уједињења Србије и Црне Горе. Име су добили по зеленом плакату на коме су одштампана имена њихових кандидата за посланике за Подгоричку скупштину.

6* Објасни појам качаци.

Качаци су шиптарски одметници и разбојници. Они су покушавали да Косово, Метохију и западну Македонију прикључе тзв. „Великој Албанији“. Помоћ су добијали од Мусолинијеве Италије.

7* Објасни појам ВМРО.

Вмро или Унутрашња македонска револуционарна организација је бугарска терористичка организација. Борилада Македонију прикључи Бугарској. Помоћ су добијали од Бугарске али и Коминтерне (СССР-а). Вођа ВМРО-е био је Иван Ванчо Михајлов.

8. Терористичке акције качака и ВМРО-а.

По завршетку Првог св. рата у Старој Србији харале су банде шиптарских качака и комита ВМРО. Нападане су жандармерјске касарне, војне патроле, поште, општински чиновници и пљачкана села и убијано српско становништво. Држава је ангажовала велике војне снаге и тек после 6 година отпор је скршен! Иза ових банди стајале су Италија, Бугарска и СССР.

9. Атентат у Народној скупштини.

У лето 1928. (20. 6.) дошло је до свађе између радикалских и посланика ХХС-е. Том приликом је радикалски посланик Пуниша Рачић пиштољем убио неколико посланика ХСС-е, њеног вођу Стјепана Радића смртно ранио. Хрватски посланици напустили су Народну скупштину. У Загребу и широм Хрватске су одржане масовне демонстрације и држави је запретио распад.

10. Политика ХСС-е.

Најјача хрватска политичка странка била је Хрватска републиканска сељачка странка (ХРСС). Њен вођа био је Стјепан Радић. Радић је захтевао да југословенска држава буде конфедерација република. Одбацио је идеологију троименог народа. Његов скривени циљ био је да се Хрватска постане независна држава. Посланици ХРСС-е одбацили су Видовдански устав и одбили да дођу у Народну скупштину. Радић је чак отпутовао у СССР и тражио подршку за независност Хрватске. Због сарадње са бољшевицима Радић је осуђен и затворен. У затвору је променио тактику и споразумео се са краљем Александром. ХРСС је постала ХСС (Хрватска сељачка странка) прихватила је монархију и учешће у раду скупштине. Међутим, прави циљ странке остао је и даље исти.

11. Српске странке у Краљевини СХС.

Српски бирачи били су подељени између две странке Народне радикалне странке и Југословенске демократске странке. Обе странке прихватиле су идеологију троименог народа, унитарно уређење и монархију. Упркос томе биле су жестоке супарнице у борби за гласове бирача. Демократска странка се поделила 1924. када Давидовић почиње сарадњу са ХСС-ом. Светозар Прибићевић (политички вођа Срба у Хрватској) напушта странку и ствара Самосталну демократску странку која окупуља Србе из Хрватске.

12. Оснивање КПЈ.

Комунистичка партија основана је 1919. у Београду под именом Социјалистичка радничка партија Југославије - комуниста (СРПЈ-к). Партија следеће године мења име у Комунистичка партија Југославије (КПЈ). КПЈ се определила за бољшевичку револуцију и насилно рушење капиталистичког уређења у Кр СХС. Упоредо са КПЈ створен је и Свез комунистичке омладине Југославије (СКОЈ). КПЈ је постала чланица Коминтерне и тако изгубила самосталност – стављена је у службу непријатељске државе - СССР.

13. Обзнана.

Талас радничких штрајкова и сељачких буна захватио је југословенску краљевину. У многим случајевима морала је да интервенише и војска. Богати су страховали од бољшевичке револуције. У таквој атмосфери комунисти су остварили велики успех на изборима за Уставотворну скупштину и постали трећа странка по бројности. Плашећи се даљег јачања КПЈ, министар полиције Милорад Драшковић издао је (29.12.) 1920. наређење тзв. Обзнану (објаву, обавештење, проглас...) којим се до доношења устава привремено забрањује рад КПЈ.

14. Закон о заштити државе.

Незадовољна антикомунистичком политиком владе КПЈ се окренула терористичким акцијама. Прво је извршен неуспешан атентат на краља Александра после проглашења Видовданског устава 1921. (Спасоје Стејић бацио је бомбу), Три седмице касније убијен је министар полиције Драшковић (Алија Алијагић). Ово убиство довело је до усвајања „Закона о заштити државе“ којим је (2. август 1921.) КПЈ забрањен рад, а комунистички избачени из Скупштине.

15. Односи југословенске краљевине и СССР-а

Односи југословенске краљевине и СССР-а били су непријатељски. Краљ Александар је у знак захвалности Русији за помоћ у Првом св. рату прихватио око 44 000 руских избеглица пред бољшевичким терором. Од тог броја више од половине трајно се населило у Краљевини СХС. Руске избеглице лепо су примљене међу Србима. Нарочито бели генерал Врангел. Краљ је упорно одбијао да призна СССР и бољшевичку власт. Зато је Лењин, а касније и Стаљин упорно радио на уништењу југословенске државе. По плану Коминтерне Југославију је требало раскомадати, а њене територије поделити између Мађарске, Бугарске, Албаније и Италије.

16. Мала антанта.

Војни и политички савез Краљевине СХС (Југославије), Чехословачке и Румуније против Мађарске која је хтела да преотме територије овим државама. Савез је створен 1920/21. а распао се 1938.

1. Диктатура краља Александра I Карађорђевића.

Искористивши смрт Стјепана Радића и блокаду рада Народне скупштине, краљ Александар је 6. јануара 1929. увео диктатуру. Укинуо је Видовдански устав, распустио је скупштину, забранио рад свим политичким странкама. Уведена строга цензура (контрола) новина и књига. Такође забрањени су сви политички зборови, националне и верске организације, забрањена је употреба националних имена и амблема (заставе, грбови...).

2* Промена имена југословенске државе.

У складу са новом идеологијом интегралног југословенства краљ Александар је Краљевину СХС преименовао (3.10.1929.) у Краљевину Југославију.

3 Идеологија интегралног југословенства.

Да би сузбио националне поделе и учврстио државно јединство краљ Александар је прогласио све становнике Југославије једним народом – Југословенима. Истицање било каквог посебног националног обележја – заставе, химне, грба било је строго забрањено.

4. Територијална подела Краљевине Југославије.

У складу са новом југословенском идеологијом краљ државна територија (3.10.1929.) је подељена на 9 бановина и Управу града Београда. Границе бановина одређене су тако да се избришу старе историјске области и становништво измеша. Да би се избегло помињање националних имена бановине су назване по рекама.

5. Резултати краљеве диктатуре.

Увођење диктатуре поклопило се са избијањем велике економске кризе у свету. За пад животног стандарда и осиромашење великог броја људи окривљен краљ. Полицијски прогон и хапшење свих који су критиковали краљеву политику окренули су већину политичара против краља. Наметање југословенства само је појачало међунационалне сукобе у држави. Екстремне политичке организације – усташе, ВМРО и комунисти покушавају терористичким акцијама да сруше државу.

6. Усташе.

Усташе су хрватска терористичка организација. Борила су се за разбијање Југославије и стварање Велике Хрватске којој би живели само Хрвати. Све Србе у тој Великој Хрватској усташе су планирале да поубијају (око 2 милиона људи). Вођа усташа био је Анте Павелић.

7. Септембарски устав.

Свеопште незадовољство диктатуром натерало је краља на попуштање. Тако је септембра 1931. (3.9.) краљ објавио нови октроисани устав. Парламент је био дводоман – састојао се од Сената и Народне скупштине. Краљ је контролисао парламент јер је сам постављао сенаторе. Такође краљ је именовао владу коју је само он могао да смени.

8. Балкански пакт.

Балкански пакт створен је 1934. То је био војнисавез Румуније, Југославије, Грчке и Турске против Бугарске која је желела да присвоји територије ових држава. Савез се распао 1940. када је Румунија пришла Тројном пакту (савез Немачке Италије и Јапана)

9. Марсејски атентат.

Приликом посете Француској 1934. (9.10.) краљ Александар убијен је у Марсеју (заједно са француским министром Лујем Бартуом). Атентат је извео члан ВМРО Владо Георгијев звани Черноземски. Атентат су организовале усташе и ВМРО уз помоћ Италије.

10. Намесништво кнеза Павла.

У тренутку погибије оца краљ Петар II био је малолетан (10 година) па је уместо њега краљевску власт вршило трочлано намесничко веће (1934-1941.) које су чинили:

кнез Павле Карађорђевић – брат од стрица краља Александра

дрктор Раденко Станковић – лични лекар краљ Александра

Иван Перовић – бан Савске бановине

11. Влада Милана Стојадиновића.

После избора 1935. Кнез Павле је за председника владе именовано Милана Стојадиновића. Он је основао нову политичку странку Југословенску радикалну заједницу ЈРЗ. Ова странка окупила је радикале, Словеначку људску странку и Југословенску муслиманску организацију.

Тако је успео да Словенце и муслимане одвоји од ХСС-е и ослаби опозицију.

12. Економска политика Милана Стојадиновића.

Спроводио је политику јавних радова, градио је пруге, нове путеве, поправљао и проширивао луке, канале. Тако је запослио око 150.000 људи. Сељацима укинуо део дугова и тако повећао њихову куповну моћ. За његове владе подигнуто је 111 нових фабрика и основано 100 нових индустријских предузећа. Започео је развој авиоиндустрије у Земуну и аутоиндустрије у Раковици. Трошкови живота су пали за једну трећину. Вредност динара повећана је за 53%, а радничке зараде су скочиле за 32%.

13. Спољна политика Милана Стојадиновића.

Стојадиновић је знатно стабилизовао Југославију као државу. Споразум са Италијом из 1937. су гарантоване постојеће границе. Мусолини је забранио рад усташке емиграције у Италији. Повећана је привредна сарадња са Немачком. Немци су гарантовали 20% веће цене него на светском тржишту за све наше пољопривредне производе. Уз то, Немачка је гарантовала непромењивост југословенско-мађарске границе. Стојадиновић је 1937. склопио „пакт о вечном пријатељству“ са Бугарском, а Бугарска одрекла непријатељске политике према Југославији.

14* Објасни појам конкордат.

То је споразум Ватикана и неке државе о правима Римокатоличке цркве у тој држави.

15. Зашто је Стојадиновић желео конкордат?

Стојадиновић је рачунао да ће се преко конкордата приближити Ватикану и Италији. Надао се да ће тако побољшати односе владе са католицима у Југославији и смањити утицај Хрватске сељачке странке.

16. Конкордатска криза у Југославији.

Конкордат је дао повлашћен положај Римокатоличкој цркви у односу на друге верским заједнице у Југославији. Зато се СПЦ успротивила изгласавању конкордата у Народној скупштини. Патријарх је српским посланицима који буду гласали за конкордат запретио екскомуникацијом. У лето 1937. дошло је до уличних сукоба. Полиција силом растерала масу верника и свештеника СПЦ са београдских улица. Да би умирила СПЦ и народ влада је одустала од конкордата, али је окренула римокатолике против себе.

17. Пад владе Милана Стојадиновића.

Превелико везивање Југославије за Трећи рајх засметало је Британцима. Да би оборили владу Милана Стојадиновића Енглези су стали на страну ХСС. Затражили су од кнеза Павла да реши тзв. „хрватско питање“. Тражили су да Хрватска добије посебан положај у Југославији. Стојадиновић се супротставио цепању државе, па га је на захтев Лондона кнез Павле сменио. Подршку Стојадиновићевој смени дала је и СПЦ којој се замерио због конкордата.

18. Влада Цветковић-Мачек.

Упркос победи на скупштинским изборима 1938. Стојадиновић је почетком следеће године смењен. Кнез Павле је власт поверио Драгиши Цветковићу са задатком да по сваку цену постигне споразум са ХСС-ом. Крајем лета 1939. Цветковић је прихватио све хрватске захтеве. Вођа ХСС-е Владко Мачек постао је потпредседник нове владе популарно назване влада Цветковић-Мачек.

19. Споразум Цветковић-Мачек.

Крајем лета 1939. (26.8.) потписан је споразум између српских и хрватских политичара којим је створена хрватска држава у краљевини – Бановина Хрватска.

20. Бановина Хрватска.

Бановина Хрватска створена је 1939. и практично је била посебна држава унутар Краљевине Југославије. По својој повшини била је већа од данашње Хрватске. Имала је своју скупштину – Хрватски сабор, владу и премијера – хрватског бана. (за бана је постављен Иван Шубашић) Главни град је био Загреб. Бановина је имала и неку врсту своје војске – Хрватска грађанска и сљачка заштита од 150 000 људи. Ове војне јединице биле су партијска војска ХСС-е.

21. Став српске јавности према Бановини Хрватској.

Српска јавност и СПЦ били су веома незадовољни споразумом Цветковић-Мачек. Сматрали су га издајом српских интереса. Хрвати су добили сопствену државу у којој се нашло око 1 000 000 Срба. Са друге стране Срби нису добили своју државу јер није створена Српска бановина.

22. Српски културни клуб.

Српски интелектуалци (школовани људи) пословни људи, уметници били су незадовољни политиком кнеза Павла. Сматрали су да је издао Србе. То јест, да повлађује хрватским политичарима који руше државу. Зато се око 70 њих окупило у Београду и 1937. (4. фебруара) су основали организацију Српски културни клуб. Циљ Клуба био је заштита српских интереса. Клуб се активирао после стварања Бановине хрватске. Преко својих новина („Српски глас“) жестоко нападао владу због издаје државе. Чланови клуба су захтевали стварање Српске бановине. Оснивач и председник Клуба био је угледни професор Београдског универзитета и академик Слободан Јовановић.

23. Став хрватске јавности према Бановини Хрватској.

Ни хрватска јавностни политичари нису били задовољни споразумом Цветковић-Мачек. Сматрали су да Хрватској требају да припадну још један део БиХ, Бачка и остатак Срема. Посебно су незадовољни били хрватски терористи - усташе који су тражили независност Хрватске. Зато је вођа ХСС-е Владко Мачек овај споразум сматрао само привременим.

